

LAURITS LAURITSEN

DEN IMAGINÆRE FORDOBLING : OVERFØRINGENS PARADOKSER MELLEM FREUD OG JUNG

Indledning

Forholdet mellem Freud og Jung er et nødvendigt emne for en overvejelse over de indbyggede problemer i enhver psykoanalytisk bevægelse, der arbejder med overføringen i alle dens former. Udviklingen i deres forbindelse og krisen i deres forhold er ikke blot noget, der vedrører deres respektive biografer, men det vedrører os alle, hvis vi vil forstå den særlige vanskelighed i overføringen i psykoanalytiske bevægelser. Jacques Lacans udvikling og brud med bestemte psykoanalytiske bevægelser er også et udtryk for det samme grundlæggende overføringsproblem. Men måske forstår vi bedre denne særlige **overførings-skæbne**, når vi ser på det hos Freud og Jung.

Det er for nemt og forkert at indlejre forholdet mellem Freud og Jung i en strid om teorier om det ubevidste. I et overføringsdrama er der ingen, der har ret eller uret, men alle (begge) er bærere af en bestemt overføringsstruktur; de kan i grunden ikke gøre andet end at forsøge at arbejde sig igennem denne overføring - med det tab eller den pris, som overføringsarbejdet nu engang koster, nemlig ofte det personlige forhold.

Mange relativiserende tolkninger af forholdet mellem Freud og Jung har været forsøgt. Man har talt om en kærlighedshistorie og om vanskelighederne ved at acceptere de homoseksuelle træk i dette forhold. Ligeledes har man fremdraget det dobbelttydige lærer-elev-forhold, der udspiller sig imellem den "sehr geehrter Herr Professor" (Jungs tiltaleform i hovedparten af brevene) og "lieber Freund" (Freuds ditto, fraregnet de allerførste breve, hvor Jung er "Herr Kollege") (jvf. Freud/Jung, Briefwechsel, 1974). Det er mærkbart, at Jungs ønske om yderligere oplysninger ikke blot tjener det fagligt professionelle formål, han angiver i brevene. Eller, når stridighederne først dukker op, kan man undre sig over vanskelighederne med at bilægge dem; disse vanskeligheder har man forsøgt at forklare ved at henvise til

henholdsvis Freuds og Jungs narcissisme, dvs. måden hvorpå deres personlighedsstruktur var blevet en del af deres arbejde og synspunkter.

Det utilfredsstillende ved de relativiserende tolkninger af forholdet mellem Freud og Jung beror på, at de gør vanskelighederne til nogle rent personlige; dermed behøver vi altså i grunden ikke at beskæftige os med dem. Forklaringerne tjener dermed vort forsvar imod at forstå, hvilke psykoanalytiske pointer, de rummer. De almindelige forklaringer gør vanskelighederne tilfældige, men for at vi kan forstå dem psykoanalytisk, må vi se dem som nødvendige: de er nødvendige udslag af selve det forehavende, som er psykoanalysens, nemlig indsigt i det ubevidste.

Hypotesen i denne korte undersøgelse er altså, at Freud-Jungforholdet i sin helhed afspejler et symptom; - at dette symptom drejer sig om et særligt (umuligt) krav til overføringen; - og at dette krav hænger sammen med, at indsigt i overføringen er snævert forbundet med spørgsmålet om, hvorledes man skaber en sådan form for analytisk indsigt, der ikke tenderer mod at blive megaloman. Selv efter den "velgennemførte analyse" er subjektet ikke blevet "herre" over sit ubevidste - snarere tværtimod. I en række sammehænge "betales" indsigt i overføringen med tab af personlige forbindelser, fordi en anden person har stået som "vikarierende subjekt" for denne indsigt, der i grunden ikke er subjektiv. Det vikarierende subjekt må erstattes af det almindelige subjekt, der er tilbage i sin egen "dumme" situation.

Flere gange i korrespondancen mellem Freud og Fliess op til århundredskiftet insisterer Fliess kraftigt på, at Freud skal aflægge "uvanen" med at ryge mange "fede cigarer". Et sted svarer da Freud ganske fortvivlet, at det ikke er muligt, da han står overfor et indre, ubetvingeligt psykisk krav. Dette krav kalder Freud "ein psychischer Kerl", en intrapsykisk karl/Karl, som er stærkere end Freud, og overfor hvem, han er nødt til at give op - bl.a. fordi han også repræsenterer Freuds modstand imod påvirkningen fra Fliess' side. Vi kunne her tale om "det nødvendige symptom", og det skal her vises, at Freuds mangfoldige problemer med sine nære venner er et nødvendigt symptom i det analytiske forehavende, - et sådant symptom, der ikke kan bortanalyseres. For at vi ikke skal tage os selv alt for højtideligt kan vi kalde dette særlige træk i det ubevidste, der både er uovervindeligt og som er prisen for indsigt (af anden art) i det ubevidste, for "Karl" eller "Karl-Børge". Analytisk indsigt er ligeså tragisk og ligeså falsk grinende som en dårlig vittighed, vi aldrig bliver færdig med: Karl-Børge eller Kasket-Karl.

De tabte venner

De tabte venner - vender ikke tilbage. - Freuds liv er rytmisk skanderet af meget nære, "hede" venskaber - af privilegerede forhold til venner, som han altid placerer på en særlig måde: de repræsenterer hans eget ubevidste, eller hans krav om indsigt i

det ubevidste. Når Freud så opdager, at dette er en umulighed - en overføringsumulighed - er de pludselig tabt og væk for ham. Vi står her overfor noget, som vi foreløbig kunne kalde for en **overførings-skæbne**, for at danne et ord i lighed med driftsskæbnerne. For at forklare dette er det ikke nok at tale om lakunerne i Freuds selvanalyse eller, mere direkte, at tale om, at Freud i grunden aldrig selv underkastede sig en analyse, med det særlige overføringsbesvær, der ligger i en sådan. Hvis vi valgte en sådan forklaring, ville vi forklare en ejendommelighed ved overføringen ud fra en defekt eller mangel i et psykisk forløb, og vi ville dermed i grunden igen have beskyttet os selv imod at forstå det som en psykisk nødvendighed.

Freuds venne-problemer er ikke en defekt hos Freud, men er, for os, et tegn på et nødvendigt forløb indenfor overføringen. Der åbner sig her en slags skæbneovervejelse: overføringen er fatal - overføringen kan aldrig undgå at være konfronteret med dette problem om den imaginære fordobling, om den anden, vennen, som repræsenterende mit eget ubevidste. Dermed er der givet en forløbsstruktur, der ikke kan undgå at ende med, at denne ubevidste antagelse om den anden trækkes tilbage til det egne ubevidste. Jo stærkere dette overføringskrav er, jo skarpere må bruddet være. Hvis det ubevidste findes, findes det netop i form af en basal overføring (til person/andre/venner), der er placeret på en særlig måde. Når der opnås indsigt i overføringen medfører dette netop, at placeringen af videnskravet i overføringen radikalt ændrer status og tilbageføres til mig selv. Fra at være en ubærlig "Karl-Børge", vender min egen ubevidste viden - via rejsen gennem den anden - tilbage til mig selv, og den bliver der bæredygtig for alt muligt andet. Selv om jeg aldrig kan vide det, som "Karl-Børge" kan vide om mig, kan jeg have et fremragende humoristisk samarbejde med ham, indtil han finder på at spille ud med den sidste joker: kravet om opfyldelsen af dødsdriften. - De tabte venner vender ikke tilbage - men jeg genvinder mit eget ubevidste. Og det var jo i grunden målet med arbejdet.

En sådan forklaring, som der her forsøges, kan på sin vis beskyldes for at være noget solipsistisk - som om der kun findes én person i dette spil. Det starter med et forvirret 1-personsspil, der kun i uægte forstand går omvejen over at være et 2-personsspil i overføringen, og derfra føres tilbage til at være et mindre forvirret, men ikke mindre uoverskueligt 1-personsspil. Vi må nok her lade dette spørgsmål stå åbent, fordi det måske udtrykker en væsentlig begrænsning af det analytiske forehavende. Men vi må samtidig konstatere, at dette synspunkt i mange henseender udtrykker Freuds livsfornemmelse: vi er i grunden alene med vort ubevidste.

Hvad vinder vi, når vennerne ikke vender tilbage? I et brev til den "dyrebare Wilhelm" (**teurer Wilhelm**), skrevet den 7. maj 1900, til vennen Fliess, kommer Freud, som så ofte, ind på disse problemer. Fliess havde åbenbart delvist misforstået, hvorfor Freud klagede over sin **splendid isolation** (dette ord bruges i

brevet), og Freud prøver da på at gøre ham forståelig, at han i grunden ikke har brug for hans medlidenhed, eller for at den anden skal korrigere, at "for mig (har jeg) en langt beskednere vurdering af mit eget arbejde, end den du proklamerer". Men det indre punkt, den indre nødvendighed, der frembringer dette korrektiv fra Freuds side, at han altså vil have lov til at holde fast i sin selvnedvurdering, fordi den, kunne vi sige, er psykisk nødvendig for ham, sætter Freud i forbindelse med en særlig "venskabsfordring", forstået som en struktur for det ubevidste. Efter at have talt om angsten, angsten for "nøden", fattigdommen, selv om Freud godt ved, at han ikke har noget særligt statistisk krav på at fylde ud i statistikken over den menneskelige elendighed, kommer der en konstatering, der har noget at gøre med Freuds venne-problemer, med Freuds ubevidste, og som en forudsætning for, at Freud kan holde fast i sin selvnedvurdering, som Fliess havde kritiseret ham for. Det siges her: "Men omgangen (Verkehr) med vennen, <en omgang> som en særlig - ligesom feminin - side (Seite) <hos mig> fordrer (fordert), kan ingen aflaste mig fra (ersetzt mir niemand - kan ingen erstatte mig), og indre stemmer, som jeg er vant til at le af, råder mig til en langt beskednere vurdering af mit arbejde, end den du proklamerer." (Aus dem Anfängen, 273-274).

Freuds venskabsfordring rummer nogle paradoksale tolkningsmuligheder. I grunden siger han: 'Jeg kan godt give slip på det hele, men midt i mig er der et krav eller en fordring, som jeg ikke kan give slip på. Mit krav drejer sig om, hvad en ven er for mig. Ingen kan erstatte mig omgangen med vennen.' - Formuleringen er paradoksal, idet man skulle tro, at sætningen, henvendt til Fliess, skulle have lydt: 'Ingen (anden) kan erstatte mig omgangen med dig' eller: 'Du er min ven, og ingen anden kan erstatte mig omgangen med dig'. Men Freud siger faktisk: 'INGEN kan ERSTATTE MIG omgangen med vennen'. Formuleringen er refleksiv, tilbageløbende; den udtrykker dels, at Freud lider under at vide, at han har tabt denne ven ("vennen", i bestemt form) på en sådan måde, at ingen (anden) kan erstatte ham dette tab af vennen. Ingen er i stand til at udbedre denne skade - tabet er ubodeligt. Men: måske er ethvert venskab et forsøg på at erstatte det; det er derfor dømt til at mislykkes. Tabet er en psykisk sandere situation end erstatningsdannelsen. Det vellykkede venskab er erstatningsdannelsen; venne-problemerne er sandheden om den umulige erstatning af "mig for mig".

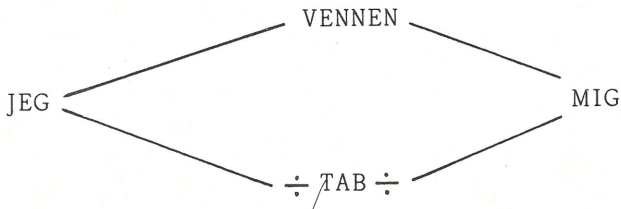
Men sætningen rummer også mulighed for en mere problematisk og paradoksal betydning. I den første "læsning" kunne vi sige, at der er tale om en slags driftsskæbne: TAB $\Rightarrow$ ERSTATNINGSDANNELSE $\Rightarrow$ FORKASTELSE AF ERSTATNINGSDANNELSEN $\Rightarrow$ TILBAGE TIL TABET SOM SANDHEDEN OM SUBJEKTET. Men i en anden "læsning", der er tættere på problemet om overføringen, siges der faktisk: 'Der er ingen, der kan erstatte MIG - i omgangen med vennen'. Sætningen forstås her direkte: 'Ingen kan erstatte mig' - 'Ingen, selv ikke du, kære Wilhelm, kan erstatte MIG - i det særlige, der

er på færde i forholdet til VENNEN'. Mere udførligt kunne vi sige: 'I forholdet til VENNEN drejer det sig dybest set om, at INGEN kan erstatte MIG MIG (eller: MIG MIGSELV), som jeg havde lånt ud til vennen i en overføringsfantasi'. Vi kunne her tale om **overførings-skæbne** og sige: 'Ingen kan erstatte mig mig i den ubevidste forbindelse til mig selv, men det er netop dette umulige forehavende, som jeg forsøger på i det dybeste og varmeste venskab.' VENNEN står da som et udtryk for tabet af den naive antagelse om, at vi kan have et umiddelbart, erkendende eller indsigtsfuldt forhold til os selv (mig selv).

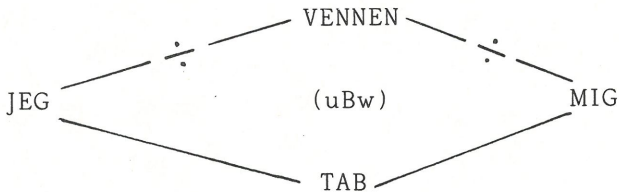
Vi kan her antyde 2 modeller:

I. Model for overføring som reparation af tab

II. Model for overføringen som umuligheden af restitutionen.

I denne model "kollapser" forløbet over VENNEN; der er ingen imaginær fordobling mulig. VENNEN kan ikke placeres i MIG (det ville ellers være meget praktisk, og er nok illusionen i kærligheden) - ingen kan erstatte MIG i positionen MIG som forskellig fra JEG. Men samtidig afsætter TABET ingen imaginaritet, da tabet udtrykker selve den strukturejendommelighed, der kendetegner forholdet mellem JEG og MIG, dvs. selve det UBEVIDSTE. Det ubevidste er kendetegnet ved en umulighed, der umuliggør erstatningsdannelsen. Modellen kommer derfor til at se således ud:

Når modellerne læses som **forløbsdiagrammer**, kan de bruges til at udtrykke mulige forløb, og samtidig "prisen" for forløbet; i **model 1** er prisen for at gå over VENNEN til MIG således VENNEN. Modellerne skifter karakter, når de skal bruges til at udsige

noget om umulighed, bl.a. selve den umulighed (om forløb mellem JEG og MIG), der udgør det ubevidste subjekt, \$ (S barré) i Lacans notation. Forskellen mellem model I og II kan også forklares på den måde, at i model II "kollapser" forløbet over VENNEN; tilbage bliver en umulighed, der kun kan tænkes udspændt mellem to teoretisk tænkelig forløb, over VENNEN og TABET.

Vi har valgt et enkelt element i Freuds forhold til Fliess som udtryk for denne overføringsskæbne; vi skal senere se, at der til dette også kan knyttes en højere beskrivelse af, hvad der sker med kravet om viden eller indsigt i det ubevidste, når udgangspunktet tages i denne overføringsskæbne. I henseende til Freuds egen biografi er det interessant at se, at denne skæbne gentager sig, indtil den - måske - når sin kulmination i forholdet til Jung.

Episoder i Freuds liv

Freuds liv er inddelt i "episoder", der hver spænder over flere års varighed; denne opdeling kan man bl.a. se i Jones' Freud-biografi (Jones 1953-57; Jones 1963). Hver af disse episoder/perioder vedrører en nær ven af Freud, et menneske, som han føler sig meget forbundet til, og som nærmest er nødvendig for ham, for at han skal være i stand til at give udtryk for og tro på sine forskellige psykoanalytiske opdagelser.

I den første af disse inddelinger, "kokain-episoden", der spænder fra 1884-87, forsøger Freud at løse problemet om sin egen mistrøstighed. Han finder et "fantastisk" effektivt middel til at hæve stemningslejet, nemlig ved brug af kokain, som han straks giver sig til at anbefale til nære venner. En af hans nære kolleger og venner, hvis intellektuelle kvaliteter Freud sætter særlig pris på, er Ernst von Fleischl-Marxov (1846-91). Som det er velkendt bliver denne ven kokainmisbruger og dør til slut i Freuds arme. Freud gennemlever her et indre drama, der handler om skyld og selvbefrejdelse. Man kan godt se på dette forhold, som om det er Freud, der projektivt "deponerer" den analytiske indsigt i den psykiske afhængighed af kokainen i Fleischl-Marxov - som om Freuds egen, mere naive brug af kokainen til at hæve sine depressive stemninger bliver afbalanceret af, at der er en anden, der "betaler prisen" for denne indsigt. Man kunne da sige, at forløbet kun afspejler et indre ombytte, der kunne formuleres på denne måde: 'hvad jeg ikke - symbolsk - vil indse hos mig selv, udspiller sig - reelt, dvs. som et symptom - hos den anden, hos vennen'. Freud er således nødt til at generobre denne indsigt i afhængigheden, hvad han også gør efter vennens død. Som også i senere venskaber, er der her tale om tæt intellektuel kontakt, om menneskelig beundring for vennen, og især om en slags moralsk overvurdering af vennens moralske habitus; det er som om at Freuds fortsatte arbejde med de "mørke

kræfter" i sit eget ubevidste nøder ham til en idealisering af vennens indre, etiske statur.

Tilsvarende overvejelser kan man gøre sig om Breuer-perioden. Freud indleder et lægeligt, tæt samarbejde med en noget ældre, meget kendt lægelig autoritet i Wien, nemlig lægen Joseph Breuer (1842-1925). Denne forbindelse er meget tæt i årene 1882 til 1894. Her er der også tale om et idealt arbejdsfællesskab omkring fælles kliniske interesser, især de "nervøse sygdomme", men der er også tale om fælles "skriverier", nemlig om det i fælleskab publicerede værk, *Studien über Hysterie*, der udkommer i 1895.

Man kan sige, at Freud finder frem til psykoanalysen igennem en bestemt "opdagelse", som han livet igennem mente at skylde Breuers indsigt som lægelig terapeut. Det drejer sig om Breuers behandling af "Fraulein Anna O.", der fandt sted i årene 1880 til 1882 (juni). I november samme år beretter Breuer om detaljer i denne sygehistorie for Freud, der selv senere fortæller, hvor påvirket han blev af denne beretning. Da han selv i begyndelsen af 1890'erne arbejder efter den "kathartiske metode", som Breuer kaldte den (jvf. *Selbstdarstellung*, Freud 1925, GW, XIV, s. 46), udbygger han de metodiske terapeutiske forskrifter, og det er derfor ikke med urette, at det teoretiske kapitel i *Studien* skrives af Breuer, medens de terapeutiske anvisninger formuleres af Freud i kapitel IV. Dette kapitel former sig som en kritisk gennemgang af fordele og ulemper ved den "kathartiske metode", og Freud prøver at løse de opståede problemer ved i højere grad end Breuer at arbejde ud fra hypotesen om en ubevidst konflikt. Det er i denne forbindelse at Freud udarbejder og udformer den terapeutiske metode, der består i at fremkalde "frie associationer".

I disse beskrivelser af Freuds fremgangsmåde udtrykker Freud sig overordentlig personligt; der er i høj grad tale om "min terapi", om "mig" og om hvad "jeg gør" - og med rette, for det er temmelig anderledes end hos Breuer. Man kan sige, at Freud kommer frem til sin egen metode gennem Breuer og ved at adskille/skille sig fra ham; med det forekommer samtidigt som om Breuer på en underlig måde er nødvendig for Freud, der hele livet igennem fortsætter med at sige, at det er Breuer, der har opfundet psykoanalysen. Den sene beretning fra Freuds side om forholdet til Breuer (fra *Selbstdarstellung*, 1925) der fremkommer det samme år som Breuer dør, former sig nærmest som en beretning om, at det er Breuer, der trækker sig tilbage fra samarbejdet. Den begivenhed, der for Freud står som indledning til den egentlige psykoanalyse, er netop Breuers trækken sig tilbage: "Den begivenhed, der indledte denne tid <for den egentlige psykoanalyse>, var Breuers trækken sig tilbage (Rücktritt) fra vort arbejdsfællesskab, således at jeg alene havde <til opgave> at forvalte hans arv." (Freud, 1925, GW, XIV, 47). Freuds kritik af Breuer drejer sig især om, at Breuer, da det kommer til stykket, ikke turde påtage sig den dramatiske overføring, som hans kvindelige patient tildelte ham; måske er Freuds problem det samme, at Breuer ikke mere turde påtage sig den teoretiske

overføringsrolle, som Freud satte ham i. Vi kan - med en endnu ikke helt klar formulering - sige, at Freud bruger Breuer i overføringen til selv at blive klar over, hvad det var, han selv (altså Freud) ville med den "kathartiske metode", nemlig opnå indsigt i den fortrængte seksualitet.

På passende tid og sted, nemlig midt under Breuer-perioden, dukker en anden person op, som bliver Freuds meget nære ven, nemlig Berliner-lægen Wilhelm Fliess (1858-1928). Vi har spor af denne forbindelse fra det først bevarede brev fra Freud i Wien til Fliess i Berlin, skrevet 24. november 1887. De indledende sætninger i dette brev lader formode, at der allerede i forvejen har været en kontakt:

"Ærede ven og kollega!

Mit brev i dag har ganske vist en professionel anledning; men jeg må indlede med at bekende at jeg gør mig håb om fortsættelse af dette bekendskab med Dem, og at De har givet mig et dybt indtryk af Dem, der nemt kunne føre mig til helt frit at fortælle Dem, i hvilken rangorden blandt mænd, som jeg må stille Dem." (Aus den Anfängen, Freud 1950, 51).

Vi er her straks inde i en sammenhæng, som vi må karakterisere som idealisering. Fliess, der åbenbart var et meget spændende og intellektuelt levende, for ikke at sige sprælsk menneske, udstyres fra Freuds side med alle mulige kvaliteter netop i henseende til Freuds eget forehavende: at kende det ubevidste. Fra vinteren 1887 til forsommeren 1902 udspiller der sig det stærkeste forhold, man kan forestille sig mellem to mænd, et forhold, der pludselig ophører uden at efterlade sig spor i Freuds senere skrifter; det er nærmest ved et tilfælde, at brevvekslingen - fra Freud til Fliess - er blevet bevaret og udgivet efter Freuds død (Freud 1950). Brevvekslingen efterlader det indtryk, at Freud har mere brug for Fliess end Fliess for Freud; - at Freud "bruger" Fliess som et forstående alter ego, et andet jeg, men dog hans, Freuds, eget jeg, og at han placerer Fliess på et bestemt punkt, ligesom i et indre skema, hvor det drejer sig om analytisk viden. Det intrapsykeiske problem om analytisk indsigt kan da udtrykkes på denne måde: "Hvad JEG ikke kan, det kan DU. DU skal kunne det (vide, indse), fordi jeg føler, at JEG ikke selv kan det". Det er værd at overveje, om dette hede venskab, hvor Freud sender Fliess alle sine manuskripter og udkast, ikke bør betragtes som meget vellykket, netop fordi det ikke efterlader sig noget senere spor, nogen *hang over*. Det er som om det udspiller sin egen indre dynamik, indtil et indre forløb er gennemført, der har noget at gøre med Freuds egen selvanalyse, hans *Drømmetydning*, og med den delvise anerkendelse, han opnår fra de universitære myndigheder, "som om seksualitetens rolle pludselig er blevet officielt anerkendt af Hans Majestæt, drømmens betydning vedtaget af ministerrådet, og nødvendigheden af en psykoanalytisk terapi for hysterien gennemført med 2/3 flertal i parlamentet". (Brev af 11. marts 1902; Freud 1950, s. 295-296).

Freuds foryngelseskur: den imaginære fordobling i Jung

Med de andre af Freuds venner end Jung har vi ofte kun spredte angivelser, eller, i Fliess' tilfælde, kun den ene side af brevvekslingen. Men i forbindelsen mellem Freud og Carl Gustav Jung (1875-1961) er næsten hele korrespondancen bevaret og udgivet (Freud/Jung 1974). Forbindelsen mellem dem starter skriftligt med at Jung, der arbejdede som assistent for professor Paul Eugen Bleuler (1857-1939), professor i psykiatri og leder af sindsygehospitalet Burghölzli ved Zürich, sender Freud et eksemplar af *Diagnostischen Assoziationsstudien* (1906), der omfatter flere arbejder af Jung. Freud svarer med et takkebrev af 11. april 1906 sin "ærede Hr. Kollega", den omtrent 20 år yngre Jung. Den meget tætte forbindelse mellem dem varer i næsten 7 år, hvor det er velkendt, at Freud nærer nogle overordentlige forhåbninger til Jung, og placerer ham med omfattende organisatorisk ansvar for den begyndende psykoanalytiske bevægelse.

Forbindelsen mellem dem slutter først i april 1914, hvor Jung sender sin "dimissionsbegæring" til Freud, hans "Meget ærede Hr. Præsident" (for det internationale psykoanalytiske forbund). Dette sker efter, at Jung, i et kort brev af 27. oktober 1913, har konstateret, at han af en Dr. Maeder har erfaret, at Freud betvivler hans "gode tro" (*bona fides*) og "så gør De mig derved et yderligere samarbejde med Dem umuligt". Imellem disse rammer udspiller der sig et højspændt forhold; Jung betragter mødet med Freud og det nære venskab med ham, som den mest betydningsfulde begivenhed i sit liv, og Freud udtrykker enorme forventninger til Jung og betragter ham som sin "søn og arving". Da den internationale psykoanalytiske forening bliver grundlagt i 1910, foreslår Freud Jung som dens præsident. Jung er tillige den første til at arrangere et internationalt psykoanalytisk møde, der finder sted den 26. april 1908, hvor Freud fremlægger den kliniske beretning om "rottemanden", og Jung taler om *Dementia præcox*. Som et udtryk for det nære samarbejde mellem Freud og Jung kan man tage det faktum, at Amerika-rejsen i 1909, der skulle bringe Freud den første internationale anerkendelse, foregår med Jung som rejeleedsager og som den, der også selvstændigt holder forelæsninger over psykoanalysen.

Ved læsningen af brevvekslingen bliver det snart klart, at der i grunden ikke kan blive tale om et ligeværdigt forhold. Freuds breve virker mest "egale" i sindsstemning, indhold og hyppighed, hvorimod Jungs breve ofte veksler mellem undskyldninger for ikke tidligere at have svaret, højstemte udsagn, men også med en høj grad af ærlighed omkring den indre pris, som Jung betaler for at omgås Freud. Således beretter han i et brev af 4. juni 1909 om det "meget lange ubevidste efterspil", som hans første besøg i Wien havde haft: tvangsforelskelsen i Abbazia, "og så dukker jødinden i en anden form op, nemlig i form af min patient" Sabina Spielrein, som i et brev har henvendt sig til Freud. Jung ved udmærket godt, at han har et **Vaterkomplex** overfor Freud (jvf. brev af 12. juni 1909). I det samme brev viser

Jung, at han i grunden føler sig spærret inde mellem Freuds placering af ham som "søn og arving", en opgave, han kun kan forkludre, og dertil kommer endvidere hans egne mærkelige ideer om en eller anden moralsk forpligtelse, som han tror at have overfor Freud. Man kan nemt få den tanke, at den faktiske aldersforskel - og Freuds mange legemlige genvordigheder og trætheder, som han i høj grad informerer Jung om - virker som om Jung bliver placeret som den "for tidligt voksne søn", der skal tage sig af "faderens" prekære forhold til døden. Måske passer dette også sammen med, at det sidste brudbrev fra Jungs side henviser til en (faktisk? fantaseret?) indiskretion fra Freuds side angående Jung til "Doktor Maeder" - Alphonse E. Maeder (1882-1971), en svejtsisk psykoterapeut, en tid formand for Züricher Psychoanalytischen Vereinigung, der følger Jung i bruddet med Freud. I dette brudbrev (27. oktober 1913: Freud/Jung, 357 J, s. 612), beklager Jung, at Freud overfor Dr. Maeder har givet udtryk for, at han tvivler på, at Jung har været i "god tro" ("bona fides") - velsagtens med hensyn til alle de misforståelser, der er gået forud. Jung konstaterer, at hans forhold til Freud ikke kan tåle dette tillidstab fra Freuds side.

I forholdet mellem Jung og Freud kan man ikke andet end undre sig over den egenartede overføring, som der er tale om. I Jungs brudbrev til Freud mister Jung selv tilliden til Freud, fordi Freud ikke mere tror på hans gode vilje. Skal dette tilbageføres til overføringen mellem dem, må det forstås som udtryk for, at Jung tror, at det er Freud, der er i overføring til ham - og ikke omvendt. Jung (som "terapeuten") indstiller samarbejdet, da han erfarer, at Freud (som "patienten") ikke mere har tillid til ham og ikke tror på hans gode vilje. Det er som om hele forholdet har været opretholdt i kraft af denne illusion om "den gode vilje" - som om den grundlæggende "godhed" i forholdet ikke må drages i tvivl. Hvis Jung var på terapeutens side, eller selv placerede sig der, må man i hvert fald konstatere, at hans selvbillede som terapeut altså ikke kunne tåle, at "patienten" Freud giver udtryk for manglende tillid til hans "gode vilje". Det virkelige indhold i forholdet må således være et andet, for at denne tvivl kan få sådanne følger; det drejer sig snarere om et symbiotisk kærlighedsforhold - eller om et forhold, der kendetegnes af en imaginær fordobling. Når Freud tvivler på Jung, ja, så tvivler Jung på Freud, tvivler på, at Freud tror på hans "gode vilje", osv. osv.

Opløsningen af forholdet sker på et imaginært plan, hvor tvivl medfører tvivl, måske fordi de ikke i forholdet kan knytte an til en initial overføringstillid. I en mere almindelig overføringsammenhæng ved man godt, at "den anden" svigter mig - han kan i grunden ikke gøre andet - svigtet er indarbejdet i det, som jeg netop overkommer i tillids-akten, der ikke kan være primitiv, naiv eller umiddelbar, men tilliden i overføringen må ses som en reflekteret holdning, der udtrykker grundbetingelsen for samarbejdet mellem mennesker. I den imaginære fordobling

mistes tilliden og samarbejdet, når den ene part antyder et muligt tillidsbrud. Kravet er: 'Du skal stole på, at jeg vil dig det godt - du skal have tillid til, at jeg er af god vilje til at fortsætte samarbejdet - ellers kan jeg slet ikke ville dig det godt eller fortsætte samarbejdet'. Midt i Jungs forhold til Freud ligger der et voldsomt forlangende: 'Du må ikke tvivle på mig', et forlangende, der angiver den særlige skrøbelighed i Jungs forhold til Freud.

Hvis vi ser på det konkrete indhold af denne mistillid, drejer den sig om et emne, der i snæver forstand hænger sammen med Freuds "opfindelse" af psykoanalysen, nemlig hvor dybt man skal tolke en drøm, og om, hvorvidt den seksuelle tolkning af drømmen i alle henseender opfylder den terapeutiske tolkningsopgave. Før sommeren 1913 havde Züricher-gruppen givet forslag til, at det næste "private psykoanalytiske sammentræf" i München skulle handle om drømmen, og især om den "teleologiske" funktion, dvs. spørgsmålet om hvorvidt drømmen udtrykker et mere omfattende handlings- og skæbnemål for personligheden end blot det at udtrykke en ubevidst konflikt. Men før dette forslag er der gået den "opmandskonference" i München i november 1912, hvor forslaget om drømmetemaet allerede kom frem. I sommeren 1912 drejer det sig som, hvorvidt Züricher-gruppen er "på vild flugt fra seksualiteten" (Freud 14. november 1912), men også om, hvorvidt Jung, ved hans ændrede formuleringer af psykoanalysen under hans anden rejse til USA, har mindsket modstandene på bekostning af det analytiske. Men Freud er stadig parat til at anerkende "Deres store libidoarbejde", og venter da med nøjere at udtale sig, indtil han har set teksten med Jungs forelæsninger i USA, der blev holdt i september og oktober måned.

Men umiddelbart før "opmandskonferencen" beklager Jung sig til Freud over, at Freud har "desavoueret" ham ved den måde Freud har forvaltet publikations- og tidsskriftsspørgsmålet i Jungs fravær (Jung 15. nov. 1912). Der er således her lagt op til, at "opmandskonferencen" i München, den 24. november 1912, skal forsøge at løse de organisatoriske og de teoretiske spørgsmål om psykoanalysen. Det er velkendt, hvorledes der her i München udspiller sig en "mytisk begivenhed", der har givet anledning til mange forskellige tolkninger: efter middagsmaden foreholder Freud svejtserne, at de i den sidste tid ikke har henvist til ham og hans navn i deres publikationer, hvorefter Freud besvimer. Senere, i et varmt og fortroligt brev fra Freud til Jung, 5 dage efter begivenheden (29. november, 1912) forsøger Freud at forklare dette som et udslag af et "lille stykke neurose", der også før har givet sig det samme udtryk. Jung svarer tilbage ved at henvise Freud til, at **Drømmetydning** og Freuds opdagelse af psykoanalysen starter med "drømmen om Irmas injektion", og altså drejer sig om Freuds identifikation med den behandlingskrævende neurotiker. Fra begge sider er de kort sagt i gang med en "vild psykoanalyse" af det ubevidste indhold i den andens placering, selv om det er Freud, der mest "analytisk" kalder til orden imod

misbrug af psykoanalysen. Freud opfordrer i brevet af 5. december 1912 Jung til, imod misbrug af psykoanalysen, at anvende "det lille husmiddel, at enhver af os mere ivrigt skal beskæftige sig med sin egen neurose end med næstens". Vi har ingen adgang til - gratis, på den andens vegne - at frembringe et analytisk resultat; dette forbliver altid et resultat af ens eget arbejde med ens egne problemer. Freud og Jungs problem er her ganske sammenligneligt; de har begge forsøgt sig med "selv-analyse", de har begge mærket overføringen voldsomme og langvarige virkninger og de har begge følt et ekstremt behov for en "anden" - "vennen", "den ærede kollega", "den højtærede professor" - til at aflaste sig i denne forbindelse. Problemet er, at man ikke kan bruge den "imaginære anden" til at komme nemmere eller mindre smertefuldt frem til ens eget ubevidste; spejlet bedrager - og spejlet bedrager systematisk den længselsfuldt iagttagende person. Når spejlets bedrag går op for en, vender man sig med væmmelse bort fra det; men i grunden er der ikke noget i vejen med spejlet.

Prisen for analytisk viden

Der er ingen naturlig afslutning på den imaginære udformning af forholdet mellem Freud og Jung; vi kan alle drømme videre på dette drømmetema, netop fordi det udtrykker en nødvendighed i henseende til arbejdet med overføringen og indsigten i det ubevidste. Derfor er det bedre at vise den teoretiske model, som vi må gøre gældende.

Selv om fænomenet overføring i grunden, i en ideal betragtning, må ses som udtryk for et manglende psykisk arbejde, starter enhver analytisk overvejelse med overføringen nødvendighed. Overføringen er den nødvendige omvej til viden om mit eget ubevidste. Dermed er der givet en særlig opgave for overføringen; den drejer sig ikke blot om ubevidste fantasier om den anden eller om dybe holdninger, men vi nødes til at sige: i overføringen BRUGER vi den ANDEN til noget - til VIDEN af en særlig, ubevidst art - som vi altså åbenbart ikke kan bruge os selv til, umiddelbart. Overføringen er det STED, hvor DET vides, som JEG ikke ved. Denne formulering skal selvfølgelig forstås på linie med Lacans bestemmelse af det ubevidste som et "subjekt, der formodes at vide" (un sujet supposé savoir), men det er ikke her opgaven at vise denne sammenhæng.

Den ANDEN er således et antaget sted for den ubevidste viden, men som konkret "anden", venen, er det samtidig stedet for en alieneret viden. Problemet om "vennen", der altså alligevel ikke kan erstatte "mig selv" overfor mig selv, fordrer dermed, at vi artikulerer, sammenbinder, følgende begrebslige størrelser: Jeg/anden; bevidst/ubevidst; viden/ikke-viden. Blandt disse er bevidst/ubevidst mindre væsentlig, da selve forløbet - eller artikulationen - jo netop frembringer overgangen fra ubevidst til

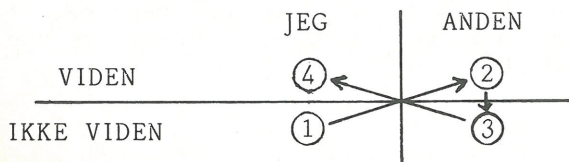
bevidst. I tabet af vennen bliver den antagne viden, som vennen skulle have om mig, en slags "gratis gave", som vennen skulle kunne give mig om mig selv, til tabet af selve denne viden, og dermed til en anden slags viden om mig selv. Ekskursen over "vennen" kollapser, men danner et mønster, som er selve det ubevidste subjekt placeret i sin vidensposition: som dum og fræk "Karl-Børge" og flabet "Kasket-Karl". Tilbageerobringen af den andens antagne viden bliver således til analytisk viden, der snarere har karakter af at være en *docta ignorantia*, en "lærd uvidenhed", der netop præcis ved, hvad den ikke ved, og dermed ikke lader sig forføre af anden, antaget viden. Denne viden "af anden art" - DET vides, som JEG ikke ved - er måske blot selve det uomgængelige faktum, at man finder sig i at have et uregerligt og sprælsk ubevidste. Den "psykiske Karl", der i forvejen bebør huset, gør at vi ikke er herrer i vort eget hus.

Forløbet i den ubevidste proces udspiller sig således mellem forskellige "stationer", som man kan navngive. Man starter med den falske antagelse om, at jeg kender mig selv: "jeg ved", og jeg ved at jeg har brug for vennen. I omgangen med vennen opdager jeg, at jeg ikke kender mig selv: "jeg ved ikke" - det ubevidste af 1. grad. Dette bliver til kravet til vennen: "du ved det - for du kender mig". Men når vennen presser mig til at antage hans imaginære indsigt i mig, protesterer "Karl-Børge", og gennem krisen når jeg frem til at sige til vennen: "du ved det (alligevel) ikke - og vær du glad for det"! Gennem ekskursen over den anden, når jeg tilbage til mig selv i en ændret forstand: "jeg ved det (heller) ikke - og det er jeg nu godt tilfreds med" (det ubevidste af 2. grad).

Men prisen for dette forløb over vennen tilbage til mig selv er ofte eksorbitant; prisen drejer sig "på liv og død" om personer, man har stået i tæt forbindelse med under dette forløb, dvs. under overføringen. Man betaler med "liv" (dvs. i grunden med "døden"), hvad man vinder i analytisk indsigt i ens egen "Karl-Børge". Tabet af "omgangen med vennen" - vennen som substitut subjekt - bliver adgangen til indsigt i forholdet til vennen; "ingen kan erstatte mig .....omgangen med vennen".

Vi nødes således til at udarbejde en model for, hvorledes man teoretisk artikulerer forholdet mellem: JEG/ANDEN, BEVIDST/U-BEVIDST, VIDEN/IKKE-VIDEN, samt vise, hvorledes processen forløber fra reel uvidenhed, givet i et symptom, over antaget "viden" hos vennen, til en velforstået ikke-viden, der vender tilbage til mig selv. Denne ANDEN er et antaget sted for den ubevidste viden - men samtidig for en aliereret viden, der forkastes ved tabet af omgangen med vennen.

Model for tilbageerobringen af ubevidst viden

Denne model kan kun artikulere to dimensioner, der hver er dichotomt opdelte, nemlig jeg/anden og viden/ikke-viden. Den tillader således, at man identificerer de enkelte forløb:

Forløbet fra ① til ② er mødet med "vennen" og de stærke forhåbninger, som dette afføder. Forløbet fra ② til ③ udtrykker "skuffelsen" over vennen, følelsen af at være bedraget i ens antagelse om vennen. Man kunne på dette punkt forestille sig to forløb: enten fra ③ til ④, eller fra ③ til ① dvs. tilbage til udgangspunktet. Bevægelsen fra ③ til ④ er tabet af vennen og positionen ④ er genvindingen af det ubevidste subjekt. I Lacans notation er dette udtrykt ved en transformation fra S 1, signifianten og det ubevidste af 1. orden, hvor viden er utilgængeligt koblet på signifianten, og til positionen S 2, analytisk indsigt, der udtrykker selve det forløb, som signifianten foretager sig, når den får lov til at udfolde sit indbyggede potentiale. S 2 er hos Lacan således analytisk viden forstået som viden om de strukturer, som den ufoldede signifiant forløber over eller igennem. Der er her ikke tale om en indholdsstørrelse, men om en kompleks udtryksfigur; indsigten i denne udtryksfigur giver mulighed for at give struktur til andet psykisk indhold.

Forholdet mellem symptom og analytisk indsigt kan måske skrives op i en formel, der ligesom de kemiske formler kan forløbe begge veje.

Omsætningsformlen for symptomet

SYMPTOM minus VIDEN $\left\leftarrow\rightleftarrows\rightleftarrows\rightarrow$ STRUKTUR plus VIDEN

Det eneste problem i sådanne modeller og formler er, at det ikke kan være rigtigt, at det efterfølgende helt kan afskaffe det foregående; processen kan ikke annullere tidligere stadier. Der må således i modellen for "rejsen med vennen" indregnes, at IKKE-VIDEN i positionen ① ikke er helt det samme som IKKE-VIDEN i positionen ③; det tilsvarende gælder også for VIDEN.

Til en slutning?

Forholdet mellem Freud og Jung udtrykker et centralt problem i psykoanalysen, og er ikke blot bundet i personlige særheder eller i særlige træk ved venskabet. Det er her blevet forsøgt at vise, at denne særlige placering af "vennen", er et træk, man kan genfinde gennem hele Freuds liv; men man kan også pege på, at andre venskaber - til Jones, eller til Pfister - forbliver levende og varme gennem hele Freuds liv.

I en vis udstrækning er det muligt at påvise et særligt problem ved overføringen, der kommer til syne i den særprægede skæbne, som venskabet tager. I alle venskaberne forbliver der noget udtalt; i tilfældet Freud og Jung er der i mange breve tale om et hele tiden udskudt møde - *Auseinandersetzung*, dvs. en alvorlig diskussion - som Jung tager initiativet til, eller har lovet Freud, men hele tiden udskyder (se f.eks. brevene omkring 26. juni 1908, hvor Jung også taler om *die Negativität der Vaterübertragung*). I Freuds eget liv kunne man måske tale om et *tvillingeparadoks*, et særligt krav til vennen, der skal være hans alter ego, eller hans søn og arving, som han selv tidligere havde været det; derfor er der på forhånd lagt op til, at overføringskravet ikke kan løses. Problemet har ingen løsning - heller ikke i bruddet - men det har måske en læsning, som vi kan blive lidt klogere af. Problemet skal læses, aflæses, og det er måske hele meningen med det. Den imaginære fordobling i vennen kan kun afløses af dyb skuffelse over, at forehavendet ikke lykkes.

Til disse overvejelser lægger sig endvidere et problem, som mere var Freuds end Jungs, nemlig problemet om den manglende analyse. Af brevvekslingen fremgår det temmeligt klart, at Jung mere lider under forholdets uens karakter, af det irreversible i overføringsrelationen, end Freud; det er som om Jung "betaler" for overføringen med mere indre, psykisk smerte end Freud - men man kan også pege på, at Jung så til gengæld "tager sig betalt" for forholdets smerte i slutningen af deres venskab. Det uanalyserede - hos begge - forbliver i en projektiv mekanisme, især omkring indsigt i det ubevidste: 'hvad jeg føler, at jeg ikke selv kan vide, det skal du vide'. Når projektionen støder på en afvisning, eller møder problemet om tilliden, kan man tale om, at det uanalyserede vender tilbage til subjektet som en paranoid dannelse; denne undergår en meget ringe omdannelse og fremstår som en ren skuffelse over den andens manglende kærlighed - Freud taler i de sidste breve om en kærlighedsinvestering, en kærlighedskapital, som det hele tiden er nødvendigt at placere som "udgift" på regnskabet. Det "fromme selvdrag" i venskabet mislykkes, og skal mislykkes.

Overføringsviden må tilbageerobres - fra venskabet til subjektet - for at blive til analytisk indsigt og accept af Jeg'ets situation: dets afmagt, dets symptom-funktion, dets løgnagtighed. Dette problem skifter ikke indhold ved at det her drejer sig om analytikere. Læsningen af dette problem fører til, at man må acceptere denne "omvej over vennen for at komme tilbage til sig selv", som en af de mulighedsbetingelser, der gælder for psykoanalysen. Der betales altid en eksorbitant indre, menneskelig pris for at nå frem til analytisk indsigt; Ødipus' faderdrab, hans mors selvmord, hans egen blinding og den aldrig sluttede vandring med datteren Antigone, der selv igen med sit liv må betale indsigten i kærligheden til broderen.

"Karl-Børge" og "Kasket-Karl" udtrykker nødvendigheden i dette forløb.

Spinoza siger, at friheden er indsigten i nødvendigheden.

BIBLIOGRAFI

Freud, Sigmund

1925 Selbstdarstellung, Gesammelte Werke XIV, p. 33-96.

1950 Aus den Anfängen der Psychoanalyse. Briefe an Wilhelm Fliess, Abhandlungen und Notizen aus den Jahren 1887-1902, copyright 1950. S. Fischer Verlag 1975.

Freud/Jung

1974 Sigmund Freud/C.G. Jung, Briefwechsel, herausgegeben von William Mc Guire und Wolfgang Sauerländer, S. Fischer Verlag, 1974.

Jones, Ernest

1953-57 The Life and Work of Sigmund Freud, I-III, The Hogarth Press.